

## **POLITICI MONETARE ÎN CONTEXTUL REALITĂȚILOR POLITICO-MILITARE ȘI COMERCIAL-ECONOMICE DIN DOBROGEA PREROMANĂ. EVIDENȚA NUMISMATICĂ**

Tema cercetată în prezentul material acoperă din punct de vedere cronologic aproximativ șase secole din evoluția circulației monetare vest-pontice dobrogene<sup>1</sup>. Ea și-a propus, pe de o parte, trecerea în revistă a tuturor informațiilor și ipotezelor de lucru cunoscute până în acest stadiu al cercetărilor care permit identificarea unor aspecte inedite privind politicile monetare de interes local, zonal sau regional practicate de puteri militare și economice în vestul Pontului Euxin. Or, pe lângă unele studii de mică sau de mai mare amploare, care au fost mai degrabă restrânse sau nu ca subiect și dezbateri, respectiv alteori comentate într-un ansamblu monetar mult mai larg, datele repertoriare sunt lacunare și extrem de dispersate. Pe de altă parte, numeroasele descoperiri monetare aparținătoare ultimilor zece ani, izolate sau tezaure, au îmbogățit substanțial “dosarul” problematicii analizate, oferindu-ne noi posibilități de studiu și interpretare a fenomenelor monetare. Atenția ne-a fost atrasă cu precădere de monedele considerate “străine”, prezente în teritoriul pontic, bătute în ateliere din întreaga lume greacă și din exteriorul acesteia. Monedele monetărilor din Histria, Callatis și Tomis au fost doar integrate procesului monetar global cercetat, prin prisma mecanismelor financiare incipiente dar, totuși, considerăm noi, bine organizate și coordonate, în funcție de realitățile epocii și de interesele principalilor actori prezenți pe scena dobrogeană. Trebuie precizat faptul că, dacă mai era nevoie, monedele străine, alături de cele locale din cele trei colonii amintite, au facilitat realizarea schimbului, evoluția relațiilor economice cu centre producătoare variate, circulația negustorilor (de cele mai multe ori cu monedă fiduciară și marfă de origine meșteșugărească, agricolă, piscicolă). De asemenea, în general, din punct de vedere comercial-economic, au fost stabilite două direcții principale privind stabilirea relațiilor externe dinspre teritoriul dobrogean cu centre din afara spațiului pontic, pe de o parte prin strâmtori, coasta vest-asiatică și apoi spre Egipt, pe de altă parte spre Atena și arealele învecinate<sup>2</sup>. Și din punct de vedere

---

<sup>1</sup> Această temă a fost aplicată cu succes într-unul din referatele susținute de către autor în cadrul desfășurării doctoratului de specialitate finalizat în anul 2005 la Facultatea de Istorie a Universității “Alexandru Ioan Cuza” din Iași, sub coordonarea prof. univ. dr. Virgil Mihăilescu-Bîrliba. Respectivul material a necesitat o refacere amplă, absolut necesară față de momentul anului 2002. Autorul și-a dorit să valorifice strădaniile și contribuțiile nu numai ale unor cercetători, ci și informațiile extrem de valoroase, câteodată cu piese unice în descoperiri, ale unor pasionați amatori, diverși colecționari din țară, oferite cu mare generozitate, cărora le mulțumim și pe această cale pentru deosebita sollicitudine manifestată.

<sup>2</sup> Ruscă 2002, p. 234.

monetar cele două direcții par să confirme această stare de lucruri. Sigur, pot fi și excepții, dar totuși credem că ele sunt puțin relevante pentru analiza de esență a materialului, așa cum vom constata în continuare.

Moneda metalică a apărut în lumea antică din necesități practice, ce priveau simplificarea tranzacțiilor comerciale (mijloc de schimb), crearea unui etalon al valorii, de mici dimensiuni, ușor folosibil, obținerea unei rezerve de valoare (tezaurizarea) și apariția unui mijloc de plată<sup>3</sup>. Cu ajutorul ei se putea plăti sau măsura valoric o marfă, fiind acceptată și garantată de un stat sau de un oraș (prin impunere), de simplul utilizator sau de negustor (prin convenție), fiind o expresie directă a autorității<sup>4</sup>, de afirmare a prestigiului<sup>5</sup>, de manifestare politică<sup>6</sup>, uneori în limitele supravegherii administrative, economice și militare, alteori dincolo de aceste granițe fluctuante. De asemenea, turnarea sau baterea ei ținea de o suveranitate financiară a emitentului, de decizia acestuia, în funcție de interesele de moment sau de viitor, cu consecințe directe asupra unui ansamblu de acțiuni comercial-economice. Detaliile epigrafice, iconografice, metalul constitutiv, valoarea internă și altele rămâneau la latitudinea autorităților. Moneda greacă pare a fi parțial o expresie a calității artistice a cetății emitente, reprezentările fiind corelate, chiar în cazul unor gravori străini, cu cerințele și gradul atins de către autoritate din punct de vedere estetic. Aceste reprezentări pot să “sufere” doar din punctul de vedere al “subiectivismului de lucru” al respectivului autor, al manierei de redare din punct de vedere compozițional și al originalității, fără a pierde din valoarea artistică specifică cetății. Folosirea acestora devine uzuală în ansamblul lumii grecești, antrenând în folosirea ei populații locale interesate de aspectul comercial-economic<sup>7</sup>. Înainte de secolul al V-lea a. Chr. se pare că în coloniile vestice moneda nu a avut un rol comercial, ci avea mai degrabă un rol în funcționarea politică a centrului respectiv și în reglarea tensiunilor sociale și, nu în ultimul rând, era un simbol-identitate<sup>8</sup>. Monedele, cu precădere cele realizate din metale nobile, au susținut activitatea comercială, pe cea politică și, nu în ultimul rând, suportul costului datorat angajării, cu varii ocazii, a trupelor de mercenari, aceștia din urmă alcătuind o “instituție” larg folosită de lumea orașelor grecești. Pentru monedele grecești emise de diferite centre, aflate mai aproape sau mai departe de spațiul geografic analizat, au fost cartate în teritoriul vest-pontic un număr impresionant de puncte cu descoperiri, atât tezaure, cât și piese izolate.

Un rol foarte important ca intermediar pentru monedele grecești altele decât cele vest-pontice dobrogene l-a jucat de departe centrul urban grecesc de la

---

<sup>3</sup> Testart 2001, p. 12, 21.

<sup>4</sup> Gorini 1980, p. 697.

<sup>5</sup> Chamaux 1985, p. 175.

<sup>6</sup> Robert 1967, p. 14.

<sup>7</sup> Planet 1992, p. 36.

<sup>8</sup> Poursat 1998, p. 133.

Histria<sup>9</sup>, începând cu secolele VI-V a. Chr.<sup>10</sup>, dar mai ales în secolul al IV-lea<sup>11</sup>. Ulterior și celelalte centre, cum au fost Callatis și Tomis, au avut rolul lor important în crearea condițiilor propice propagării unor monede venite mai ales pe calea maritimă pe coasta dobrogeană, în *chora*, apoi în teritoriul autohtonilor și poate spre nordul Dunării. O dovadă în acest sens sunt și desele relații economice, comerciale, culturale și de altă natură existente între coloniile vest-pontice dobrogene și diferitele alte centre ale lumii grecești, așa cum ne-o sugerează atestările epigrafice<sup>12</sup>. De altfel, descoperirile monetare s-au făcut în proporție covârșitoare în cetățile grecești dobrogene de pe litoral și mai puțin în așezările getice, acestea din urmă mai ales cele situate în centrul regiunii sau pe linia Dunării. Emiterea monedei a reprezentat o etapă evoluată a dezvoltării polisului grec și corespunde unei sporiri a necesității de satisfacere a formelor de colaborare între autohtoni și greci, ca și în interiorul comunității elene. Pe această cale au fost “trasate” linii de schimb între doi sau mai mulți parteneri, care au fost modificate începând din secolul al IV-lea a. Chr. prin prisma dinamicii relațiilor politice locale sau zonale. În teritoriul pontic dobrogean au fost descoperite exemplare emise de monetării grecești aflate în bazinul Pontului Euxin, în Propontida Thracică și în alte spații ale lumii grecești. De asemenea, adăugăm piese aparținătoare dinastiilor traci, centrelor din Persia etc. O mică parte a descoperirilor monetare din Dobrogea prezintă pe revers un pătrat sau dreptunghi adânc imprimat, numit *incus* (Cyzic, Abdera, Aegina, Argolis, Byzantium, Lydia, Regatul thracic/Amatokos al II-lea, Egiptul elenistic/Cleopatra VII Thea Neotera). Aceste exemplare atestă o penetrație în general cvasi-arhaică, căci au pătruns, credem noi, la cel puțin câteva decenii sau, de ce nu, așa cum am putut constata pe baza unor studii aprofundate personale, chiar la aproape un secol de la emisie. Este cunoscut faptul că monedele incuse sunt produse în Grecia și Sicilia încă de la sfârșitul secolului al VI-lea a. Chr. (530-510)<sup>13</sup>.

Printre cele mai frecvente emisiuni monetare provenind din bazinul pontic în Dobrogea sunt cele din Dionysopolis și Mesembria. Atelierul monetar de la Dionysopolis este cunoscut ca un emitent abundent și variat de monedă în epoca autonomă<sup>14</sup>. Pentru debutul său au fost propuse două date: ultimul sfert al secolului al III-lea a. Chr.<sup>15</sup> sau ulterior momentului cronologic identificat înainte de decesul lui Lysimach, în 281 a. Chr.<sup>16</sup>. Emisiunile din epoca autonomă ale cetății sunt destul de numeroase în descoperirile din Dobrogea (aproximativ 60

<sup>9</sup> Preda, Nubar 1973, p. 48.

<sup>10</sup> Alexandrescu 1974, p. 215.

<sup>11</sup> Avram 1989, p. 83.

<sup>12</sup> Ruscu 1996, p. 11-42.

<sup>13</sup> Gramatopol 1991, p. 217, 238.

<sup>14</sup> Canarache 1957a, p. 62.

<sup>15</sup> *Ibidem*.

<sup>16</sup> Draganov 1995, 62.

de exemplare provenite din descoperiri izolate). Singurele relații atestate cu coloniile vest-pontice dobrogene, mai exact cu Callatisul, sunt de natură “personală”<sup>17</sup>, explicate doar din punctul de vedere al apropierii lor geografice. Deschis din secolul al IV-lea a. Chr.<sup>18</sup>, atelierul monetar de la Mesembria a alimentat zonele din nordul și sudul Dunării într-o cantitate semnificativă, poate mai mare față de ceea ce se cunoștea până nu demult. Monetăria a emis în perioada elenistică o mare cantitate de monede, ce au cunoscut și o răspândire impresionantă<sup>19</sup>. Atelierul merită un loc important între cele mai prolifiche prezențe din spațiul danubiano-pontic, numărând aproximativ 40 de exemplare din descoperiri izolate, datate în secolele IV-I a. Chr. Dintre acestea, cunoaștem numeroase descoperiri cu piese de bronz din tipul Athena Alkis (aproximativ 30 de exemplare), de altfel foarte răspândit, în general, în descoperiri de acest gen și în alte areale geografice<sup>20</sup>. Din materialele publicate de către cercetătorii bulgari putem face o distincție cronologică între acestea și anume: cele care poartă prima legendă sunt mai timpurii, corespunzând anilor 275-175 a. Chr., pe când cele cu legenda a doua corespund intervalului 175-72 a. Chr.<sup>21</sup>. Monedele cu capul cu coif pe avers de argint sunt cele mai timpurii monede apărute în monetăria mesembriotă<sup>22</sup> și sunt descoperite inclusiv în Dobrogea, fie emisiuni de argint, fie de bronz tip cască corintiană/roată cu spițe. La acestea adăugăm emisiuni din tipul cap Dionysos/ciorchine de strugure cu vrej, care ar putea fi datate în secolul I a. Chr.<sup>23</sup>. În general, acest tip monetar este considerat ca având o circulație foarte restrânsă, redusă la zona de influență mesembriană<sup>24</sup>. Deși s-a considerat ca manifestând indiferență în legăturile sale cu centre ioniene, s-ar putea să fie altfel în ceea ce privește Histria și arealul său, dar nu neapărat în mod oficial<sup>25</sup>. Situația este diferită în ceea ce privește relațiile cu centrele doriene<sup>26</sup>. Emisiunile de argint sunt prezente atât în descoperirile izolate, cât și în tezaure monetare. Emisiunile de argint ale cetății par a fi emise de monetăria locală odată cu mijlocul secolului al IV-lea a. Chr., iar comerțul practicat de polis pare a se fi orientat către Hellespont și Propontida<sup>27</sup>. Unele descoperiri par a oferi posibilitatea întrevederii unor raporturi directe cu alte centre (spre

<sup>17</sup> Ruscu 2002, 164.

<sup>18</sup> Karayotov 1994, p. 75.

<sup>19</sup> Karayotov 1995, p. 24-27; Karayotov 2003, p. 72; Karayotov 2005b, p. 194.

<sup>20</sup> Draganov 1985, p. 15; Karayotov 1992, p. 119; Karayotov 1992, p. 24-38.

<sup>21</sup> Karayotov 1992, p. 40.

<sup>22</sup> Hind 1992-1993, p. 86.

<sup>23</sup> Karayotov, 1992, p. 119; considerații privind analiza stilistică și cronologică găsim la Karayotov 2005a, p. 138-141.

<sup>24</sup> Karayotov 2005a, p. 141-142.

<sup>25</sup> Ruscu 2002, p. 166-167.

<sup>26</sup> *Ibidem*, p. 167.

<sup>27</sup> Stephanova 1980, p. 9.

exemplu Tomis), dar poate mijlocite de o terță parte, poate Histria, poate Chersonesul Tracic, poate chiar Parion<sup>28</sup>. În general, aceste piese sunt datate către sfârșitul secolului al V-lea și în secolul al IV-lea a. Chr. Din datele cunoscute, monetăria cetății Odessos debutează în perioada autonomă la sfârșitul secolului al IV-lea a. Chr.<sup>29</sup> sau în anii 281-270 a. Chr.<sup>30</sup>, emițând diferite tipuri monetare până spre sfârșitul secolului I a. Chr., odată cu instalarea autorității romane. Circulația lor s-a manifestat cu predilecție spre nord-estul Thraciei și în alte spații învecinate<sup>31</sup>. Cea mai mare parte a descoperirilor din teritoriul dobrogean sunt din tipul Marele Zeu. În total, în Dobrogea (pe coasta dobrogeană și în interiorul regiunii) sunt de repertoriat cinci exemplare, chiar mai puțin decât ceea ce este atestat la nordul Dunării (raportându-ne la apropierea geografică și la descoperiri monetare ale altor colonii). Este foarte greu de oferit o explicație plauzibilă pentru această stare de lucruri. Este posibil să trebuiască să căutăm o explicație care să țină seama eventual de direcțiile comerciale ale Odessosului, poate de unele probleme conflictuale apărute între aceasta și coloniile dobrogene, ceea ce ar fi impus o limitare la maximum a penetrației monedelor sale, etc. Remarcăm observația privind debutul târziu al orașului în relațiile cu alte centre, inclusiv de pe coasta de vest a Pontului Euxin<sup>32</sup>. Nu sunt de neglijat nici emisiunile monetare de la Olbia, care s-au bucurat ca intermediar de același centru prosper – Histria –<sup>33</sup>, la care se adaugă probabil o penetrare directă prin negustori<sup>34</sup>, a se vedea în acest sens și materialul constitutiv, bronzul. Situația este foarte bine individualizată în Dobrogea, unde jumătatea de nord pare alimentată prin Histria, iar cea de sud (limita descoperirilor fiind la Viile, jud. Constanța, în sud-vest, și Mangalia în sud-est) prin negustori care penetrează mediul autohton. O primă apariție monetară de la Olbia este cea a delfinașilor și peștișorilor olbieni, semne ce au circulat o perioadă în paralel cu vârfurile de săgeți monetare. O dovedesc descoperirile izolate de la Beidaud (jud. Tulcea), Sinoie Zmeica (jud. Constanța) și Târgușor (jud. Constanța), respectiv în tezaurele Vișina (jud. Tulcea) și Dobrogea *passim*<sup>35</sup>. La acestea sunt de adăugat alte două descoperiri, încă inedite, ambele depozite constituite fiecare din aproximativ 45/50 de exemplare. Ele sunt în continuare parte integrantă a unor colecții particulare și au fost găsite la sfârșitul anilor '90 undeva în spațiul cuprins între localitățile Istria (jud. Constanța) și Sinoe (com. Mihai Viteazul, jud. Constanța), nu departe de punctul numit

<sup>28</sup> Poenaru Bordea 1970, p. 137.

<sup>29</sup> Minchev 2003, p. 222; Topalov 1999, p. 87-88.

<sup>30</sup> Draganov 1990, p. 25.

<sup>31</sup> Minchev 2003, 223.

<sup>32</sup> Topalov 1999, p. 86-87; Minchev 2003, p. 261.

<sup>33</sup> Preda, Nubar 1973, p. 49; Talmațchi 1995, p. 28; Talmațchi 2002, p. 136.

<sup>34</sup> Preda 1980, p. 40; Mihăilescu-Bîrliba 1990, p. 53-54.

<sup>35</sup> Talmațchi 2007, p. 15.

“Movilele Dese”. Primul depozit se pare că era format din exemplare anepigrafice, pe când cel de al doilea prezenta atât piese anepigrafice cât și unele ce dețineau diverse inscripții. În descoperirile monetare, cele mai bine reprezentate centre sunt Histria (cu cinci exemplare) și Mangalia (cu patru exemplare), cu alte cuvinte se remarcă penetrația mediului grecesc. La acestea adăugăm, pentru coasta litorală, alte șapte piese, în total 16 exemplare. Pe malul Dunării repertoriem cinci exemplare, iar în interiorul zonei, mai apropiate sau nu de coasta litorală, respectiv Dunăre, un singur exemplar. În sfârșit, pentru Dobrogea de nord mai este catalogat un exemplar, iar la Dobrogea *passim* alte cinci monede. Toate piesele sunt bătute în bronz, fapt ce relevă pătrunderea tuturor acestor monede, în ansamblu, în circulația monetară, fie în polisuri, fie în mediul autohton extrem de receptiv. În ceea ce privește tezaurile, constatăm raritatea lor, având în descoperiri doar două, ambele nesigure. Din punct de vedere cronologic, remarcăm o primă etapă de pătrundere a monedelor olbiene prin exemplarele *aes grave* la sfârșitul secolului al V-lea și începutul secolului al IV-lea a. Chr., apoi, în proporție covârșitoare, se poate observa preponderența descoperirilor aparținând epocii elenistice, post secolul al IV-lea a. Chr.<sup>36</sup>, în conformitate cu contextul monetar existent<sup>37</sup>. Pentru observarea relațiilor existente între coloniile vest-pontice dobrogene și Olbia avem numeroase dovezi de naturi diferite, pentru perioadele arhaică și clasică și mai puțin pentru cea elenistică<sup>38</sup>. Printre alte colonii nordice din Pontul Euxin prezente în descoperiri sunt de enumerat Gorgippia (un exemplar emis între anii 100-75 a. Chr.<sup>39</sup>), Phanagoria (în Dobrogea toate monedele – cinci exemplare, datate de la sfârșitul secolului al IV-lea - începutul secolului al III-lea a. Chr., respectiv de la sfârșitul secolului II până la mijlocul secolului I a. Chr. – sunt catalogate la Dobrogea *passim*<sup>40</sup>, deși majoritatea, dacă nu în totalitate, credem că provin din zona litoralului), Panticapeum (în Dobrogea, majoritatea, dacă nu în totalitate, credem că provin din zona litoralului, poate chiar din zona Histriei, și cunoaștem nouă exemplare, toate din bronz, datate la sfârșitul secolului al IV-lea și pe parcursul secolului al III-lea a. Chr., respectiv sfârșitul secolului al II-lea și prima jumătate a secolului I a. Chr.), Chersonesul Tauric (relațiile comerciale avute de această colonie cu cele vest-pontice dobrogene, mai exact Tomis și Callatis, par a cunoaște un moment de vârf în secolele III-II a. Chr.<sup>41</sup>), etc. Pe lângă aceste descoperiri mai sunt de amintit descoperiri din Heraclea Pontică (două exemplare emise în anii 394-352 a. Chr., respectiv în secolele III-II a. Chr.), Amastris (un exemplar, 85-65 a.

<sup>36</sup> Oberländer-Târnoveanu 1978, p. 68.

<sup>37</sup> Talmațchi 2001, p. 45; Oberländer-Târnoveanu 1978, p. 68.

<sup>38</sup> Ruscu 2002, p. 185.

<sup>39</sup> SNG XI, pl. XXVIII, nr. 620.

<sup>40</sup> Talmațchi 2000, p. 24, nr. 105-109.

<sup>41</sup> Ruscu 2002, p. 186.

Chr.), Sinope (o drahmă din anii 330-300 a. Chr.), Amisos din Pont (șapte exemplare) etc.

O raritate în aparițiile monetare izolate din teritoriul analizat îl constituie moneda de argint descoperită la Constanța, emisă la Sardeis în timpul lui Xerxes I și până la Artaxerses I. Pătrunderea sa s-ar putea să o datorăm indirect unui eveniment politico-militar, ale cărui consecințe se vor vedea câteva decenii după consumarea sa. La sfârșitul secolului al VI-lea a. Chr. un moment dificil în evoluția comunităților grecești, autohtone și greco-autohtone a apărut în contextul expediției militare a regelui persan Darius I, întreprinsă împotriva sciților în anii 513, 514 sau 519 a. Chr.<sup>42</sup>. Cu acest prilej are loc distrugerea amplă a cetății Histria<sup>43</sup> (probabil cu aceleași efecte și la Callatis și Tomis)<sup>44</sup>, documentată în acest sens, din punct de vedere arheologic, în zona sacră<sup>45</sup>. Deși și-a propus un obiectiv bine individualizat, expediția persană a avut un rezultat îndoielnic și, prin retragerea grăbită a trupelor angajate, a permis pătrunderea, mai întâi sporadică, apoi din ce în ce mai pronunțată, a grupurilor scitice, prilejuri cu care au loc devastări ale spațiului pontic<sup>46</sup>. S-ar putea ca piesa să provină din jafurile executate de aceste trupe de sciți aflate în urmărirea armatelor persane, respectiv din teritoriile mult mai sudice (la ani buni ulterior conflictului petrecut), având în vedere datarea sa mai târzie, 486-450.

Un alt centru important prezent în descoperirile din Dobrogea este Cyzicul. Colonie a Miletului, a fost ridicat pe la mijlocul secolului al VIII-lea sau începutul secolului al VII-lea<sup>47</sup> și, prin intermediul politicii sale monetare, a creat o monedă cu statut pseudo-internațional (staterul cyzician), destinată marilor tranzacții desfășurate în bazinul Mării Negre<sup>48</sup>. Acesta s-a constituit, la gurile Dunării și în Peninsula Balcanică, ca și în nord-vestul Pontului Euxin, într-o valoare concentrată, tezaurile reprezentând depozite ale comercianților eleni, asemenea monede fiind implicate mai rar într-o circulație propriu-zisă. Deși, nu cu puține argumente, în cercetarea științifică i s-a oferit și rol de monedă curentă, apariția sa la gurile Dunării și de aici în mediul autohton s-a făcut dinspre Hellespont, mai ales pe cale maritimă<sup>49</sup>, și de aici prin Histria<sup>50</sup>, interesată în adoptarea unei monede apreciate și impuse pe piața Pontului în secolele V-IV a.

<sup>42</sup> Alexandrescu 1986, 28, nr. 99.

<sup>43</sup> Preda 1982, p. 19-24.

<sup>44</sup> Există și părerea că cetatea n-ar fi avut de suferit distrugerii datorită unei poziții rezervate, iar cele prezentate s-ar putea explica și pune pe seama sciților apărute în condițiile retragerii armatei persane; vezi Dimitriu 1964, p. 133-144; Alexandrescu 1986, p. 29-30 și nota 107.

<sup>45</sup> Pippidi, Berciu 1965, p. 162; Alexandrescu 2005, p. 93-94.

<sup>46</sup> Alexandrescu 1956, p. 334; Ruscu 2002, p. 39.

<sup>47</sup> Mihăilescu-Bîrliba 1990, p. 40.

<sup>48</sup> Talmațchi 1995, 27.

<sup>49</sup> Preda 1966, p. 369; Preda 1974, p. 143; Condurachi 1988, p. 95-103; Talmațchi 2003, p. 347.

<sup>50</sup> Mitrea 1937-1940, p. 152; Preda, Nubar 1973, p. 50; Oberländer-Târnoveanu 1978, p. 68.

Chr.<sup>51</sup>, mai sigur în secolul al IV-lea a. Chr.<sup>52</sup>. În provincia pontică cunoaștem atestări timpurii în ceea ce privește monedele de electrum<sup>53</sup>, fiind de amintit două descoperiri izolate, de-a lungul litoralului, cea de la Histria în context arheologic de secol al VI-lea a. Chr., în sectorul X (un hecta de electrum, datat în plină epocă arhaică – secolele VII-V a. Chr.<sup>54</sup>) și cea de la Tomis-Constanța (piesă din bronz, mult mai târzie ca cea anterioară, datată în secolul al II-lea a. Chr.<sup>55</sup>). Ca tezaure, enumerăm mai întâi pe cel descoperit în punctul “Movilele Dese”, în raza localității Sinoe. Compus din șapte exemplare, are în componență și doi dioboli datați în anii 490-475. Alături de aceste piese sunt prezenți patru dioboli milesieni emiși în anii 510-494 a. Chr. Apariția descoperirii lângă sau în cetatea Histria nu trebuie să surprindă, deoarece schimburile economice și relațiile politice între cele două centre erau probabil foarte strânse<sup>56</sup>. Cel de al doilea tezaur a fost descoperit de-a lungul malului Dunării, în colțul de sud-vest al Dobrogei, la Ion Corvin (fost Cuzgun), și conținea aproximativ 2000 de piese, dintre care enumerăm mai multe monede din electrum – probabil 20<sup>57</sup> – (date fie în secolele V-IV a. Chr.<sup>58</sup>, fie în secolele IV-III a. Chr.<sup>59</sup>), alături de drahme histriene, respectiv emisiuni din Apollonia Pontică și Mesembria<sup>60</sup>. Din punct de vedere cronologic, se poate observa în circulația monedei de Cyzic o pătrundere timpurie, încă de la începutul secolului al V-lea a. Chr., în Dobrogea și o continuitate, reflectată de prezența sa în secolul al II-lea a. Chr. Miletul a declanșat o amplă activitate colonizatoare timp de un secol și jumătate, împrejurare cu ocazia căreia a fost fondată și Histria, cândva pe la jumătatea sau în cea de a doua parte a secolului al VII-lea. Orașul de pe coasta de vest a Asiei Mici a devenit în timp un foarte puternic centru economic și comercial, cu ateliere monetare, specializări în producția ceramică etc.<sup>61</sup>. Din sudul Italiei provin două descoperiri de bronz, făcute ambele undeva în apropiere de Tomis, pe de o parte din Syrakusa din timpul lui Hieron al II-lea (274-216 a. Chr.), respectiv Rhegion din tipul Apollo/trepied din anii 218-213 a. Chr. Din Cilicia amintim un număr de cinci monede de bronz, toate descoperite pe coasta vest-pontică dobrogeană (cu o excepție la Pecineaga), emise în monetăria din Tarsus. Ele sunt emise în secolele II-I a. Chr., în general după anul 164 a. Chr. Regatul elenistic al

<sup>51</sup> Condurachi 1944, p. 23-44; Condurachi 1960, p. 61-67.

<sup>52</sup> Dimitriu 1957, p. 110; Poenaru Bordea 1975, p. 26.

<sup>53</sup> Moisil 1948, p. 20.

<sup>54</sup> Dimitriu 1957, p. 111; Preda, Nubar 1973, p. 138, nr. 794; Condurachi 1988, 99.

<sup>55</sup> Iliescu *et alii* 1968, p. 11-12; Mitrea 1973, p. 139, nr. 7; Mitrea 1975, p. 405, nr. 7.

<sup>56</sup> Talmațchi 2003, p. 348.

<sup>57</sup> Moisil 1928, p. 153.

<sup>58</sup> Dimitriu 1957, p. 109.

<sup>59</sup> Condurachi 1988, p. 99.

<sup>60</sup> Moisil 1913, p. 63, nr. 23; Moisil 1950, p. 55; Condurachi 1943, p. 5.

<sup>61</sup> Alexandrescu 1988, p. 419.

Kappadociei este prezent prin trei drahme, toate descoperite în Tomis-Constanța (jud. Constanța) emise pentru Ariarathes al VII-lea (emisiune din anii 116-100), Ariarathes al IX-lea (emisiune din anii 99-87) și Ariobarzanes I (emisiune din anii 67-66). Din spațiul Bithyniei, la Lespezi (jud. Constanța), a fost descoperit un exemplar de bronz din tipul taur/spice de grâu, emis de la sfârșitul secolului al IV-lea și pe parcursul secolului al III-lea a. Chr.<sup>62</sup> Din aceeași zonă, dar din perioada regatului elenistic al Bithyniei, cunoaștem din descoperiri în Dobrogea trei exemplare de bronz emise pentru Prusias al II-lea, descoperite pe coasta Mării sau în imediata apropiere, la Limanu, Vadu și Adâncata-Floriile (toate în jud. Constanța).

O categorie monetară relativ puțin semnificativă din punctul de vedere al prezenței în Geția Pontică o constituie emisiunile regilor elenistici din Siria și Egipt. Cele aparținând lui Seleucos I Nicator (312-280 a. Chr.) au pătruns în Dobrogea odată cu începutul secolului al III-lea a. Chr.<sup>63</sup>, fiind vorba de stateri și tetradrahme<sup>64</sup>. Regatul Seleucid este prezent și printr-o tetradrahmă emisă pentru Cleopatra Thea și Antiochos al VIII-lea, descoperită în Constanța și emisă între anii 125-121 a. Chr.<sup>65</sup>. Regatul elenistic al Siriei este prezent prin trei monede de bronz, toate descoperite la Constanța, emise pentru Antiochos al II-lea Theos (emisiune din anii 250-246), Antiochos al IV-lea sau al V-lea (emisiune din anii 175/164 sau 163/162) și Antiochos al VII-lea (138-129 a. Chr.). Așa cum se poate constata, piesele egiptene pătrund odată cu jumătatea sau sfârșitul secolului al III-lea a. Chr. Apariția lor este întâmplătoare, piesele fiind antrenate în flux monetar de alte emisiuni, în special macedonene, asocierea lor fiind frecventă în tezaure<sup>66</sup>, situație care poate fi amintită și pentru alte descoperiri din cetățile grecești din spațiul nord-pontic al Mării Negre<sup>67</sup>. Totuși, nu au existat relații politice între Egiptul Ptolemaic și coasta vest-pontică, ceea ce nu se poate spune din punct de vedere cultural<sup>68</sup>. Dacă facem abstracție de alte puncte de descoperiri din Dobrogea și ne rezumăm doar la cele de la Tomis, Histria și Callatis, observăm că aceste monede, prin numărul lor, sunt o prezență privilegiată în interiorul centrelor grecești, urmate la distanță de Mesembria și Olbia. Să fie și altceva decât simple deplasări de persoane? O explicație să o reprezinte înrolarea a diverși cetățeni din coloniile vest-pontice în armata și administrația Egiptului Lagid<sup>69</sup>? Plus faptul că există, pentru perioada elenistică,

<sup>62</sup> Preda 1998, p. 92.

<sup>63</sup> Iliescu *et alii* 1965, p. 277; Iliescu 1979, p. 8.

<sup>64</sup> Oberländer-Târnoveanu 1978, p. 82, nr. 50.

<sup>65</sup> Talmațchi 2002-2003, p. 486, nr. 10.

<sup>66</sup> Talmațchi 2001, p. 46.

<sup>67</sup> Ocheșeanu, 1974, p. 202.

<sup>68</sup> Ruscu 2002, p. 229-230.

<sup>69</sup> Despre prezența unor cetățeni vest-pontici în administrația și armata Egiptului Lagid vezi la Pippidi 1970, p. 62, 65.

numeroase semne ce aveau legătură cu cultele sincretice greco-egiptene, care sunt o prezență constantă în arta sculpturală, și alte argumente<sup>70</sup>. Printre curiozități, sunt de amintit câteva emisiuni ce sunt descoperite doar *passim*, dar provin în totalitate de pe coasta de vest a Pontului Stâng, mai exact de pe litoralul românesc. În acest sens, amintim piesele provenind, pe de o parte, din Regatul elenistic al Iudeei, un prutah din timpul lui Alexandros Iannaes (103-76 a. Chr.) emis la Ierusalim, iar pe de altă parte din Iudeea, din timpul războiului desfășurat contra romanilor între anii 66-70 p. Chr., la noi un prutah din anul 67 p. Chr. (an doi), emis tot la Ierusalim (adus probabil în Dobrogea în buzunarul unui legionar roman ajuns în spațiul moesic în timpul perioadei sale de activitate sau ca veteran). Pentru prima piesă monetară cunoaștem în spațiul carpato-danubian o singură analogie, aflată momentan într-o colecție particulară<sup>71</sup>. Apoi, foarte interesante sunt două piese de bronz (semiși), în fapt monede galice ale celților iberici, una fiind bătută la Gadez (Cadiz), de tipul cap Herakles/thon (din timpul dominației punice – Hispania *Ulterior*), cealaltă, emisă la Sedeis (Saragossa) în anii 91-61 a. Chr., aparținând Hispaniei *Citerior*, din tipul cap tânăr/călăreț în galop spre dreapta. Ambele piese sunt descoperite pe coastă, undeva între Histria și Mangalia sau în imediatele apropieri. Adăugăm trei oboli de bronz emiși în Arabia, în cadrul Regatului Nabataea pentru Aretas al IV-lea cu Shaquilath în anii 39-40 p. Chr. Nu încheiem înainte de a aminti faptul că au fost descoperite și o serie de monede emise pentru câțiva dinaști traci ca Amatokos al II-lea (Albești, jud. Constanța) și Seuthes al III-lea (Histria și Mangalia).

Analizându-se existența relațiilor economice și comerciale între diverse centre grecești, în urmă cu aproximativ 40 de ani se atrăgea atenția asupra dificultății stabilirii naturii lor, fiind clasificate ca pătrunderi directe sau mijlocite, prin raporturi economice și politice sau prin circulația oamenilor<sup>72</sup>. Ele pot oferi, dintr-o precauție absolut necesară, doar direcții geografice.

O parte însemnată a acestor descoperiri din Dobrogea sunt *passim*-uri, ele trebuind totuși să fie luate în calcul dacă fac parte dintr-un fenomen monetar acceptat, sperând că odată cu trecerea timpului numărul și ponderea lor, comparativ cu cele care sunt localizate exact, se va micșora considerabil. Să nu uităm faptul că ele provin, în mare parte, din colecții locale, tematice, strânse într-un anumit interval de timp și care nu au putut fi contaminate cu exemplare din alte zone. Cu atât mai mult cu cât, în perioada anilor 1945-1989, majoritatea colecțiilor din România (în general) și din Dobrogea (în special) nu conțineau monede care să “circule la distanțe mari, colecțiile fiind create prin piese monetare strânse local sau regional. Multe dintre piesele de bronz au o stare de conservare slabă și foarte slabă și atunci, credem noi, pe deplin temei, pot proveni din descoperiri

<sup>70</sup> Pippidi 1970, p. 60-82; Barnea 1972, p. 251.

<sup>71</sup> Alaiba *et alii* 2007, p. 126, nr. 21.

<sup>72</sup> Poenaru Bordea 1970, p. 133.

întâmplătoare din zonele autohtone sau cel mult adiacente. Pe lângă aceste informații rezultate în urma cercetării unor colecții private și publice, în ultimii zece ani au apărut piese monetare de un real interes istoric în urma cercetărilor sistematice de specialitate și a unor lucrări cu caracter agricol.

După cum se poate observa, având în vedere și starea precară de conservare, cât și materialul constitutiv, toate aceste descoperiri le putem interpreta ca piese aduse pe cale comercială, amestecate de fapt în marea masă a numerarului de bronz folosit zilnic în micile tranzacții comerciale, în orașele de pe coastă, în porturile acestora. Ele se constituie într-un capitol foarte interesant și totodată inedit pentru descoperirile de până acum. Dacă în vestul lumii grecești vorbim propriu-zis de monetărie de bronz începând cu anii 460 a. Chr.<sup>73</sup> și în nordul Greciei din anii 413-399<sup>74</sup>, pentru spații ca cele din Magna Grecia, de pe coasta de nord a Mării Negre (Olbia), Sicilia și partea apuseană a Europei, constatăm inițierea procesului baterii în bronz a monedelor grecești odată cu sfârșitul secolului al V-lea<sup>75</sup>, creând, din punct de vedere artistic, capodopere ale perioadei clasice – Tarentum, Poseidonia, Velia, Metapont, Crotona și Caulonia –<sup>76</sup> și din alte areale. Monedele de bronz sunt fracțiuni prezumtive ale pieselor de argint, emiterea lor fiind datorată probabil necesității suplinirii fracțiunilor de argint, mult prea puțin emise pentru a satura toate necesitățile existente, mai ales pentru un centru prosper economic și comercial.

Materialul numismatic existent ne îngăduie să întrevădem, cu prudență, direcții de penetrare orientate de-a lungul Dunării, a litoralului Pontului Euxin și spre centrul sau sud-vestul regiunii. Totuși, dacă analizăm o hartă virtuală a descoperirilor izolate de monede grecești și elenistice, observăm alinierea cursivă a punctelor de interes de-a lungul malului Dunării, respectiv a malului Mării Negre. În cazul tezaurelor, harta respectivă ne-ar releva o prezență masivă a descoperirilor de-a lungul malului dobrogean al Dunării și foarte puține puncte spre sudul teritoriului. Restul descoperirilor de monede grecești întregesc peisajul monetar analizat, fiind greu de stabilit anumite corespondențe și căi de pătrundere cu și prin cetățile vest-pontice, Histria (remarcăm pe cele din Perinth, Heraclea Pontică, Mesembria, Amisos, Maroneia), Tomis și Callatis. Venite pe cale directă sau indirectă, rolul lor pare a fi totuși unul minor, poate chiar accidental, având în vedere, cu unele excepții, descoperirile existente, cu precădere pe cele din contexte arheologice clare. Pot fi enumerate în general și alte descoperiri provenind din ateliere monetare ca Gorgyppia, Panticapeum, Chersonesul Tauric, Fanagoria, Tyras, Dionysopolis, Odessos, Mesembria, Apollonia Pontică, Byzantion, Sinope, Efes, Chalcedon, Abydos, Aegina, Histiaia, Milet,

<sup>73</sup> Picard 1998, p. 9.

<sup>74</sup> Gerin, Grandjean, Amandry, Callataj 2001, p. 105.

<sup>75</sup> *Ibidem*, p. 95.

<sup>76</sup> *Ibidem*, p. 91.

etc. Monedele aparținătoare atelierelor vest și nord-pontice au circulat chiar până la momentul ocupării teritoriului dintre Dunăre și Mare de către romani. Alteori parcă nu avem siguranța unei chestiuni absolut accidentale, ci s-ar putea să fim puși în fața unei bucăți mici din ceea ce a însemnat la un moment dat o legătură economică, comercială, politică și, de ce nu, chiar religioasă. Moneda deține multe calități și atribute și a jucat, ca întotdeauna, un rol foarte important în “mișcarea” armatelor, dinastiilor, negustorilor și a oamenilor de rând spre câștig și prosperitate.

Am putut identifica, pentru majoritatea centrelor emitente prezente în circulația monetară din Dobrogea, anumite etape de penetrare. Astfel, în general, am constatat două mari etape și anume: prima corespunde sfârșitului secolului al IV-lea a. Chr. și secolului al III-lea a. Chr., iar cea de a doua aparține sfârșitului secolului al II-lea a. Chr. și primei jumătăți a secolului I a. Chr. Ambele etape pot fi explicate. Apariția statului macedonean la Dunăre, datorată tendințelor lui Filip al II-lea de a-și asigura controlul Greciei și a întregii Peninsule Balcanice, a reprezentat un moment cu implicații importante asupra istoriei Dobrogei în a doua jumătate a mileniului I a. Chr. Apropierea de fluviu a dat naștere unei serii de probleme geo-strategice, economice și militare privitoare la natura relațiilor cu coloniile grecești de pe țărmul Mării Negre. Acesta este contextul în care regele scit Atheas pătrunde în sudul Dunării (în 339 a. Chr. sau chiar la o dată mult anterioară<sup>77</sup>) și pune în pericol granița nordică a statului macedonean. Cauza apariției sale a fost pusă pe seama presiunii triburilor iraniene ale sarmaților, ce a determinat împingerea sciților spre Crimeea sau spre spațiile extracarpătice și dunărene<sup>78</sup>. Prin acțiunea de amploare declanșată în Dobrogea și prin posibilitatea de atragere a unor puternice forțe autohtone de partea sa, Atheas devine un real pericol pentru Filip al II-lea în tendința sa de cucerire a întregii Thracii. Intervenția militară macedoneană victorioasă<sup>79</sup> (și pe fondul nerespectării succesiunii de către Atheas) pare să fi distrus posibilul nucleu scitic din apropierea Histriei, fiind asediate orașe grecești aflate de-a lungul litoralului de la nord de Odessos. Cu acest prilej se pare că teritoriul dintre Dunăre și Mare a fost înglobat statului macedonean. În acest sens, Histria prezintă urmele unei distrugerii importante în acest moment, însă date de altă natură ne-ar face să credem într-o refacere rapidă, cu o economie deschisă către piețele sudice, așa cum o sugerează și descoperirile monetare<sup>80</sup>.

Odată cu debutul anului 335 a. Chr.<sup>81</sup> Alexandru Macedon pornește într-o

---

<sup>77</sup> Iliescu 1972, p. 61.

<sup>78</sup> Ruscu 2002, p. 63.

<sup>79</sup> Nicorescu 1925, p. 22-28.

<sup>80</sup> Preda, Nubar 1973, p. 52; privind rolul benefic din punct de vedere economic și politic al Macedoniei asupra coastei de vest a Pontului Euxin, vezi Vulpe 1938, p. 78.

<sup>81</sup> Vulpe 2001, p. 457.

campanie de ordin militaro-strategic în Thracia și spre Dunăre, deosebit de importantă pentru îndeplinirea tuturor condițiilor necesare în realizarea planurilor sale de mare anvergură în Orient. În final, Alexandru va alege să desfășoare tratative de pace și să creeze proiecte de colaborare cu părțile adverse, întrucât nu părea, din punct de vedere militar, la acel moment, interesat de o confruntare decisivă<sup>82</sup>. Chiar dacă teritoriul dobrogean se pare că nu a fost atins în mod direct de acest eveniment militar, totuși, finalitatea lui nu avea cum să nu influențeze viața economică, comercială și politică a coloniilor vest-pontice, ca și organizarea lor în cadrul unui sistem administrativ de margine a regatului macedonean. Importantă din perspectiva analizei noastre pare a fi, în perioada lui Alexandru cel Mare, campania generalului Zopyrion, fost guvernator al Thraciei și al Pontului Stâng. Acesta, în drumul spre stepele aflate la vărsarea în Pont a Dunării, a trecut prin teritoriul dobrogean, lăsând, după părerea noastră, numeroase urme monetare. Nu mai puțin de 30.000 de macedoneni și aliați au fost lichidați în cadrul acestei campanii pentru supunerea orașelor grecești aflate pe coastele de nord ale Pontului Euxin<sup>83</sup>, alături de însuși generalul, ucis lângă Olbia în 326 a. Chr.<sup>84</sup>. După decesul lui Alexandru Macedon (323 a. Chr.) și împărțirea imperiului său, zona dobrogeană a făcut parte din Regatul Thraciei, condus de Lysimach, ce considera Dunărea un hotar al statului său. Plecând de la premisele existente, având în vedere numeroasele stări de lucruri antimacedonene, Lysimach a dus o politică bazată pe factorul militar. Astfel, orașele de pe coasta vestică a Mării Negre au fost obligate să accepte garnizoane militare<sup>85</sup>. Politica dură a diadohului (deși sunt și păreri ce consideră această ipoteză exagerată<sup>86</sup>) a dat naștere unei semnificative revolte a cetăților vest-pontice în anul 313 a. Chr., în fruntea lor fiind Callatis<sup>87</sup>. Conform informațiilor lăsate posteriorității de Diodor, forța deosebită a răscoalei a fost dată de buna colaborare dintre Callatis și Histria pe de o parte, iar pe de alta de atragerea în vârtoarea confruntărilor a populației din zonă. Lysimach reușește să înfrângă printr-o intervenție rapidă revolta coaliției, însă asediul asupra cetății Callatis a fost de lungă durată, prima parte între 313-311, a doua din 310 și până în 308/307 a. Chr, dacă nu cumva până în 304 a. Chr.<sup>88</sup> (fiind vorba, poate, chiar de o a doua răscoală). Între 309/308 regele Bosphorului Cimmerician, Eumelos (probabil și agitatorul din umbră al revoltei), a oferit posibilitatea de ședere pentru 1000 de callatieni, plecați datorită

---

<sup>82</sup> Branga 1978, p. 35.

<sup>83</sup> Pippidi, Berciu 1965, p. 196.

<sup>84</sup> Pârvan 1982, p. 49-50; Ruscu 2002, p. 73-78.

<sup>85</sup> Pippidi 1967a, p. 155.

<sup>86</sup> Burstein 1984, p. 57-68.

<sup>87</sup> Alexandrescu 1968, p. 272; Lund 1992, p. 33-36; Avram, Poenaru Bordea 2001, p. 597.

<sup>88</sup> Poenaru Bordea 1974, p. 112.

asediului în colonia Psoa<sup>89</sup>. Efectele negative ale unor astfel de expediții și, mai cu seamă, efectele produse de finalitatea acestora, nu întotdeauna fericite pentru autoritate regatului Macedoniei și apoi a diadohului Thraciei, ar fi trebuit să lase urme adânci în posibilitățile comercial-economice ale coloniilor din vestul Pontului Euxin. Totuși, se pare că realitatea locală este diferită de ceea ce s-ar fi putut în mod logic petrece. La Histria, în ciuda evenimentelor politico-militare de care aminteam mai sus, ce au afectat mai mult sau mai puțin centrul, constatăm, și pe baza relațiilor pozitive avute cu populația autohtonă, obținerea în secolul al IV-lea a. Chr., alături de efortul altor cetăți, a unei mari cantități de produse cerealiere, fapt ce reiese din informația conform căreia, către jumătatea acestui veac, două treimi din cerealele care se consumau în Attica proveneau din Pont. În general, un aspect deosebit de important în ceea ce privește dezvoltarea relațiilor economice și comerciale între greci și populația autohtonă îl reprezintă importul amforelor grecești<sup>90</sup>. În acest sens, la Histria observăm dezvoltarea relațiilor comerciale cu unele centre importante ale lumii grecești (spre exemplu Sinope, Thasos, Rhodos etc.). Amforele provenind din Thasos cunosc o penetrare puternică pe piața orașului milesian începând cu mijlocul secolului IV a. Chr., cu un vârf în anii 329-317 și un declin final odată cu jumătatea secolului al III-lea a. Chr.<sup>91</sup>. În ansamblu, materialul amforic descoperit aici trădează prezența mai multor etape de prosperitate, considerate vârfuri în ceea ce privește dinamica penetrării pieței locale și anume 320-310, 270-261, respectiv 190-181 a. Chr.<sup>92</sup>. Deja în secolul al IV-lea a. Chr. aceeași cetate, care domină comerțul pe arii extinse de la nordul și sudul Dunării, emite în monetăria locală cea mai mare serie de monede de argint (din punct de vedere cantitativ), considerate, datorită stilului abordat, și cele mai frumoase exemplare din seriile histriene. Aceste monede au fost destinate utilizării în tranzacțiile cu populația autohtonă și nu par a fi fost folosite pe piața orașului sau a imediatelor împrejurimi<sup>93</sup>. De asemenea, tot pe baza materialului amforic s-a putut observa la Callatis dezvoltarea unei activități comerciale începând cu primul sfert al secolului al IV-lea a. Chr. cu produse aparținând Heracleei Pontice, iar de la mijlocul aceluiași veac consemnăm apariții sporadice ale produselor din Thasos<sup>94</sup>, mult mai frecvente din a doua sa jumătate<sup>95</sup> și cu o creștere amplă între 290-270 a. Chr.<sup>96</sup>, respectiv constantă până aproximativ spre mijlocul secolului III a. Chr.<sup>97</sup>, moment de la care constatăm un declin

<sup>89</sup> Pippidi, Berciu 1965, p. 215-216; Avram 1991, p. 104; Ruscu 2002, p. 86-87.

<sup>90</sup> Poenaru Bordea 1971, p. 501-505; Niculiță 1994, p. 280; Mateevici 2002, p. 55.

<sup>91</sup> Avram 1996, p. 41.

<sup>92</sup> Conovici 2005, p. 109.

<sup>93</sup> Coja 1962, p. 37-38.

<sup>94</sup> Avram 1996, p. 45.

<sup>95</sup> Buzoianu 1986, p. 407-415.

<sup>96</sup> Poenaru Bordea 1986, p. 335-351; Avram, Poenaru Bordea 1988, p. 28.

<sup>97</sup> Avram 1996, p. 45.

marcant<sup>98</sup>. Alături de acestea, dar din primul sfert al secolului al III-lea, cunoaștem o creștere semnificativă a produselor amforice din Sinope, pentru ca între anii 284 și 263/262 a. Chr. să fie identificat un vârf deosebit din punct de vedere al penetrației comerciale<sup>99</sup>. Într-un studiu foarte recent privind dinamica comerțului și a transportului de amfore produse de Sinope, Thasos și Rhodos, sunt certificate datele de mai sus, la Callatis intervalul cronologic 290-241 a. Chr. fiind caracterizat prin prosperitate<sup>100</sup>. Se pare că cetatea a cunoscut o perioadă de apogeu economic și comercial în secolele III-II a. Chr., atunci când cunoaștem existența unor relații intense, de ordin politic, economic și cultural, cu centre din bazinul pontic și egeo-mediteranean, înainte și după conflictul cu Bizanțul<sup>101</sup>. O dovadă a prosperității de la Callatis, la sfârșitul secolului al III-lea a. Chr., sunt și daniile consistente făcute de cetățeni locali pentru ridicarea unui templu al zeului Dionysos<sup>102</sup>. Colonia doriană a cunoscut cea mai bună perioadă, din punct de vedere economic, în secolul al III-lea a. Chr. și în prima jumătate a secolului al II-lea a. Chr.<sup>103</sup>, inscripțiile relevându-ne dovezi ale unei activități comerciale continue, desfășurate pe o arie geografică largă din cadrul lumii grecești<sup>104</sup>. Din punct de vedere monetar, atelierul de la Callatis emite, odată cu jumătatea sau a doua parte a secolului al IV-lea a. Chr.<sup>105</sup>, monede de argint din tipul Herakles, pentru ca din secolul al III-lea până în secolul I a. Chr. să bată emisiuni de bronz din mai multe tipuri monetare. Conform materialului amforic descoperit la Tomis, activitatea comercială începe încă din secolul al VI-lea a. Chr., dar abia din secolul al V-lea a. Chr. putem vorbi de o viață economică intensă. Această situație se menține și în prima jumătate a secolului al IV-lea a. Chr.<sup>106</sup>. În al doilea sfert al aceluiași veac<sup>107</sup> se poate observa, față de ceea ce s-a întâmplat până atunci, o restrângere semnificativă a volumului importurilor, aceasta și pe fondul evenimentelor politice și militare petrecute în Dobrogea. Perioada de început a secolului al III-lea a. Chr. pare a reflecta un oarecare reviriment economic și comercial<sup>108</sup>, pentru ca de la mijlocul acestui veac să constatăm o dezvoltare amplă a cetății, asistând la o liberalizare economică și la obținerea de către oraș a unei piețe libere. În perioada anilor 220-70 a. Chr. se poate constata existența unei activități comerciale neîntrerupte la Tomis, ceea ce

<sup>98</sup> Avram 1992, p. 8.

<sup>99</sup> Avram, Conovici, Poenaru Bordea 1990, p. 115.

<sup>100</sup> Conovici 2005, p. 109.

<sup>101</sup> Pippidi 1967a, p. 52-53; Doruțiu-Boilă 1988, p. 248; Talmațchi 1995, p. 24.

<sup>102</sup> Pippidi 1967a, p. 54; Pippidi 1967b, p. 159.

<sup>103</sup> Pippidi 1967a, p. 51.

<sup>104</sup> Pippidi, Berciu 1965, p. 239.

<sup>105</sup> Preda 1969, p. 14.

<sup>106</sup> Buzoianu 1991, p. 92.

<sup>107</sup> Buzoianu 1986, p. 413.

<sup>108</sup> Buzoianu 1992, p. 125.

a fost de bun augur pentru evoluția orașului<sup>109</sup>. În jurul anului 260 a. Chr. se pare că cetatea a început să bată monede<sup>110</sup>, expresie clară a independenței sale economice și financiare, ieșind din sfera de interes monetar a Histriei<sup>111</sup>. Această politică expansivă în ceea ce privește emiterea de monedă de argint și bronz în coloniile dobrogene Histria, Callatis și Tomis nu intra în contradicție cu autoritatea macedoneană. S-a constatat că Filip II nu a eliminat posibilitatea de a bate cu precădere monede de bronz cu diferite tipuri iconografice în polisuri aflate sub controlul sau supravegherea sa<sup>112</sup>, fapt petrecut și în cazul coloniilor grecești aflate în arealul strâmtorilor<sup>113</sup>. În opinia noastră, cadrul oferit de autoritatea macedoneană a fost benefic, din punct de vedere economic și comercial, punând în ultimă instanță coloniile vest-pontice dobrogene în legătură cu numeroase centre ale lumii elenistice, mai apropiate sau mai îndepărtate. Tocmai acest fapt a permis pătrunderea în spațiul pontic dobrogean a unor monede diferite ca origine, cu precădere a celor de bronz, pentru asigurarea unei circulații monetare stabile, măcar în cordonul litoral. Pentru cea de a doua etapă de penetrație, luăm în considerare următoarele date: în epoca elenistică, situația coloniilor de pe litoralul occidental al Mării Negre, cu precădere în secolele II-I a. Chr., a fost adesea precară, deseori evenimente politice și militare menționate sugerând doar o viață economică cât de cât normală într-o perioadă tulbură din punct de vedere politic și militar și nu în ultimul rând o stare de încordare internă<sup>114</sup>. La Histria cunoaștem preocupările și încercările repetate de eliminare a numeroșilor “tâlhari” ce jefuiau resursele din teritoriu<sup>115</sup>. Totodată, implicarea din punct de vedere economic și comercial a Egiptului Lagid pe piața grânelor ca producător și exportator a dus la apariția unui puternic concurent, cu efecte nefaste asupra comerțului cetăților vest-pontice<sup>116</sup>. Pe de altă parte, în această perioadă populația autohtonă reușește să atingă o treaptă de organizare socio-politică suficient de avansată pentru a ajunge să dețină o forță militară ce a stors numeroase subsidii, preluând rolul protectorului de la coloniile grecești, fiind capabilă, și din punct de vedere economic, să-și susțină această putere zonală. Formarea și desăvârșirea civilizației celei de a doua epoci a fierului în sânul comunităților getice a adus la o stare de lucruri favorabilă acestora din punctul de vedere al politicii interne și externe, a structurii economice, sociale și militare. Totuși, pentru ultima parte a secolului II a. Chr. și prima parte a secolului I a. Chr. sunt cunoscute amplele și strânsele legături comercial-economice ale coloniilor vest-

<sup>109</sup> Gramatopol, Poenaru Bordea 1968, p. 50.

<sup>110</sup> Avram, Poenaru Bordea 2001, p. 568.

<sup>111</sup> Poenaru Bordea 1970, p. 133-144.

<sup>112</sup> Picard 1990, p. 1-15.

<sup>113</sup> Lungu, Poenaru Bordea 2000, p. 292.

<sup>114</sup> Pippidi 1967a, p. 275-276.

<sup>115</sup> Pippidi 1998, p. 84, nota 46.

<sup>116</sup> Pippidi 1967, p. 42; Brujako 1997, p. 75.

pontice dobrogene cu coasta de sud a Pontului Euxin, manifestate din punct de vedere amforic<sup>117</sup>. Deși păreau din ce în ce mai slăbite și mai abandonate în fața localnicilor, totuși, polisurile grecești, pe fondul unor rivalități mai mult sau mai puțin zonale, au început să fie considerate de interes strategic, așa cum s-a văzut, din partea lui Mithridates al VI-lea Eupator, rege al Pontului, și de către Roma. Pentru viitoarele confruntări armate, ce apăreau la orizont ca inevitabile, stăpânirea cetăților presupunea controlul întregului teritoriu dintre Dunăre și Mare, fiecare cetate fiind o bază pentru eventuale operațiuni militare. Orașele vest-pontice au intrat în sistemul de alianțe al lui Mithridates (probabil în decursul primului deceniu al secolului I a. Chr.<sup>118</sup> sau pe la 105<sup>119</sup>), consolidându-și fiecare autoritatea și stabilitatea (chiar efemere), afirmându-și poziția pe plan extern, acționând în bună cordialitate bazate pe interese comune, așa cum nu se mai întâmplase de ceva vreme. Avem, cu alte cuvinte, o uniune pontică, cu foarte puține urme de ocazionalitate, ce putea atenua semnificativ conflictele locale. Totuși, se pare că posibilitatea ameliorării situației lor economice a prevalat<sup>120</sup>, ceea ce a contat fiind interesul de moment<sup>121</sup>. De altfel, este cunoscută amploarea activităților comerciale manifestate între centrele aflate în spațiul pontic și cele din arealul egeean în perioada analizată<sup>122</sup>. Deja înainte de anii 88-89 a. Chr. bazinul Mării Negre era controlat de suveranul Regatului Pontului<sup>123</sup>, cel mai important rival pentru autoritatea romană din zonă<sup>124</sup>. Din punctul de vedere al fenomenului monetar, studiul politicii de emiteră a staterilor, tetradrahmelor și a drahmelor specifice domniei sale, inclusiv în coloniile pontice, a oferit date deosebit de interesante privind pregătirile militare pentru confruntările armate cu Roma. Astfel, au fost identificate două perioade de batere intensă: cea cuprinsă între anii 89-85 (de dinainte și din timpul primului război mithridatic) și cea cuprinsă între anii 75-74 (înainte de cel de al treilea război mithridatic)<sup>125</sup>. Emiterea respectivelor monede de aur și argint a servit în mod clar preparativelor militare făcute de suveran, înainte și în timpul conflictului, răspunzând nevoilor mari de înrolare a numeroși mercenari din polisurile lumii grecești și din cadrul comunităților autohtone (geți și alte populații trace) din jurul bazinului Pontic, aflate fie sub stricta sa subordonare, fie în aria sa de influență<sup>126</sup>. Participarea și recrutarea mercenarilor din polisurile grecești vest-pontice dobrogene sunt atestate încă din

<sup>117</sup> Canarache 1957b, p. 186-187.

<sup>118</sup> Avram, Bounegru 1997, p. 156.

<sup>119</sup> Avram 2003, p. 315.

<sup>120</sup> Pippidi 1984, p. 133.

<sup>121</sup> *Ibidem*, p. 173.

<sup>122</sup> Hatzfeld 1919, p. 52-53.

<sup>123</sup> Gaggero 1978, p. 196-300; Bounegru 2002, p. 33; Avram 2003, p. 315.

<sup>124</sup> Bounegru 2002, p. 33.

<sup>125</sup> Callataÿ 2000, p. 356.

<sup>126</sup> Gerin, Grandjean, Amandry, Callataÿ 2001, p. 147.

timpul lui Alexandru III, mai precis în cazul Callatisului<sup>127</sup>. Odată intrate în sistemul de alianțe, cetățile au acceptat în interiorul lor garnizoane pontice sub forma unor trupe militare care sunt atestate epigrafic la Histria (este menționat strategul trimis de Mithridates, Diogenes, fiul lui Diogenes din Amastris<sup>128</sup>, probabil pe la anii 90-89 a. Chr.<sup>129</sup>, tot așa cum mai la sud, la Apollonia, este atestat strategul Epitynchanon, fiul lui Menekrates<sup>130</sup>). Însă, odată cu înfrângerea Regatului Pontului de către armatele romane, cu ocazia celui de al treilea război mithridatic (74-63 a. Chr.), întreg sistemul de alianțe nu mai este în vigoare<sup>131</sup>. De altfel, dacă urmărim monedele emise în secolul I a. Chr. și prezente în Dobrogea, vom observa că ultimele, mai ales cele de pe coasta de nord a Pontului, sunt emise în jur de anul 65 a. Chr. Acesta ar fi, plus minus câțiva ani, ultimul interval cronologic de pătrundere amplă a monedei străine, până la venirea și instaurarea autorității romane.

Vom enunța succint, în final, doar câteva idei directoare pe care le-am desprins din cercetarea materialului documentar de specialitate. Un aspect extrem de sensibil urmărit de noi este cel ce privește circulația monetară. Aceasta reprezintă cel mai fin și exact indicator al dezvoltării economice, fiind chiar o expresie clară a situației unui teritoriu în anumite contexte istorice și politico-militare. După cum se cunoaște, ea poate fi surprinsă fie la distanță de sursă, fie în regiunea apropiată, pe piața orașului și în zona controlată de către polis. Așa cum am putut constata, fără nici un fel de îndoială, raportându-ne la teritoriul învecinate, circulația monetară din Dobrogea în perioada preromană pare să dețină particularitățile sale, bine individualizate, uneori manifestate chiar în mod surprinzător. Un al doilea aspect îl reprezintă tezaurele identificate în Dobrogea, ce atrag atenția asupra fenomenului de teaurizare constat în special la populația locală. De asemenea, urmărim pătrunderea unor loturi gata constituite, trădând uneori unul sau mai multe aspecte corespunzătoare acestui proces. Tezaurele puteau aparține unui sau unor comercianți, privați sau oficiali, ce reprezentau un anumit centru comercial, cu care s-a plătit la fața locului sau de care a fost deposedat sau deposedați prin violență. Localizarea descoperirilor ne-a oferit o privire de ansamblu asupra spațiului în care grecii, veniți din întreaga lume antică, au exercitat controlul sau doar au influențat, în direcția dorită de ei, schimburile locale. De asemenea, a existat, fără îndoială, o legătură puternică între monedă și ceea ce denumim mediul local, în principal ca instrument de

---

<sup>127</sup> Suceveanu 1966, p. 339-346; despre creșterea colosală a ritmului de emiterie și a emisiunilor de profil pentru plata mercenarilor în atelierele din Asia Mică, pentru campaniile militare ale lui Alexandru al III-lea, pe la 325 a. Chr., vezi la Callataj 1994, p. 31.

<sup>128</sup> Gerin, Grandjean, Amandry, Callataj 2001, p. 157-163.

<sup>129</sup> Poenaru Bordea 1999, p. 156.

<sup>130</sup> Avram 2003, p. 315.

<sup>131</sup> Condurachi 1953, p. 515.

schimb și mai puțin, în teritoriul dintre Dunăre și Mare, sub imaginea de “bun deosebit”, cu o multitudine de aplicabilități și interconectabilități, “religiozitatea” ei nefiind de exclus (spre exemplu sub forma amuletelor purtate la gât prin perforare). Depozitele sunt în număr mult mai mare la periferia teritoriului decât în interior, fiind de remarcat malul Dunării, coasta litorală și, cu precădere, sud-vestul regiunii<sup>132</sup>, deși, în total, remarcăm numărul lor mic, având în vedere intervalul cronologic foarte lung analizat. Pe de altă parte, o atare stare de lucruri indică poate în primul rând o circulație monetară bine individualizată pentru coasta litorală și teritoriile aferente de influență, în parte pentru malul dobrogean al Dunării și mai puțin spre interior, unde lipsa tezaurelor nu ar indica o efervescență monetară, ci mai degrabă o lipsă a sa, prin raritatea descoperirilor atât izolate cât și în tezaure. Toate acestea sunt realități evidente, care adevăresc cu prisosință particularitățile de care aminteam mai devreme. Credem că putem afirma că Dunărea rămâne pe mai departe principala cale de comunicație comercial-economică, atât pentru populația getică, cât și pentru elementele grecești. Moneda greacă, mai ales în perioada elenistică, cunoștea probabil o întrebuițare curentă, răspunzând diferitelor cerințe comerciale pe care le dezvoltă orașul grec din epocă, transformat într-un organism complex, dar niciodată atât de strălucitor și puternic ca în perioada arhaică (ca la Histria). Pe fondul prezenței puternice a monedei histriene și apoi tomitane și callatiene în teritoriu, apar emisiuni ale unor cetăți ale Bazinului Pontic, rivale economic, dar nu într-o pondere atât de mare încât să fie excluse. Mai mult, unele centre devin intermediare pentru altele, într-un “joc” economic mai mult sau mai puțin coordonat. A doua jumătate a secolului I a. Chr. este cea mai dificilă pentru realitățile economice dobrogene, monedele coloniilor vest-pontice trădând criza ce se manifestă profund în societate, în primul rând politic și apoi comercial<sup>133</sup>. Pentru secolele V-I a. Chr. putem întrevedea și ipotetice strategii de comerț, siguranța negustorilor și posibilitatea de garantare și securizare a ocupației lor fiind trădată de “folosirea” de către ei în special a malului drept dunărean și a celui litoral din spațiul dobrogean, descoperirile din centrul regiunii fiind extrem de rare. Prin politica lor economică, aceștia au reușit să aducă de pe țărmurile Pontului Euxin în mediul autohton o civilizație superioară, impusă și prin mecanisme monetare incipiente, influențele fiind incontestabile, aspirate de comunitățile locale într-un proces complex ce a lăsat urme adânci, reliefate și prin diferite forme specifice ale simbiozei greco-autohtone. În cazul monedelor repertoriate, nu credem că descoperirea lor reflectă, pentru Dobrogea, legături directe cu orașul emitent, ci mai degrabă mijlocite<sup>134</sup>. Probabil că apariția monedelor grecești “străine” se

<sup>132</sup> Prokopov, Vladimirova-Aladjova 1995, p. 52.

<sup>133</sup> Talmațchi 2005, p. 120.

<sup>134</sup> Preda, Nubar 1973, p. 48; Preda 1998, p. 93.

înscrie în contexte și condiții locale, monetare și comerciale, fiind aduse de corăbieri, negustori și, nu în ultimul rând, de militari. Ele rămân de o importanță documentară deosebită, dovedind o mobilitate aparte pe fondul unui interes comun privind activitățile comerciale. Pornind de la descoperirile din Dobrogea, asistăm, cu precădere pe litoral, la o situație diferită din punct de vedere monetar față de alte zone de interes pentru cercetarea numismatică românească. Aici se vehiculează, datorită piețelor și mecanismelor monetare evolute, un număr important de emisiuni aparținătoare de diferite centre grecești, indicând o penetrare comercială dinamică, cu precădere în secolul al IV-lea a. Chr.<sup>135</sup>. Transformările economice de pe piețele polisurilor dobrogene au condus la amplificarea relațiilor comerciale, la stabilirea de contacte cu diverse centre din epocă. Prezenta sinteză numismatică reprezintă, sperăm noi, un pas înainte pe drumul cunoașterii monedelor orașelor din lumea greacă și nu numai, în toată complexitatea lor, înscriindu-se în efortul general de valorificare ritmică și cât mai cuprinzătoare a materialului numismatic și apoi, prin volum și calitate, a rolului pe care l-au avut acestea în dezvoltarea economiei și comerțului practicate la Dunărea de Jos, cu precădere începând cu secolul al VI-lea a. Chr. și până în secolul I a. Chr., în mediul grec, autohton și greco-autohton. În sfârșit, descoperirea tuturor acestor monede în teritoriul istro-pontic dovedește participarea activă a Dobrogei la schimburile de bunuri materiale și spirituale ce au avut loc în bazinul Mării Negre, oferind, cu un indice de probabilitate acceptabil, sugestii privind teritoriile spre care se îndreptau aceste schimburi și legăturile politice (amplarea și dinamica lor) sau uneori doar direcțiile geografice.

GABRIEL TALMAȚCHI

**PRE-ROMAN DOBRUDJA MONETARY POLICIES IN THE POLITICAL-  
MILITARY AND ECONOMIC-COMMERCIAL CONTEXT.  
THE NUMISMATIC EVIDENCE**

ABSTRACT

The metallic coin has appeared in the ancient world out of practical reasons, which regarded the simplification of the commercial transactions (means of exchange), the creation of a standard of value, of small dimensions, easily useable, the obtaining of a reserve of value (the hoarding), and the appearance of a means of payment. By means of the coin, one could pay or measure a merchandise from the point of view of the value, and it was accepted and guaranteed by a state or a city (through imposition), by the simple user or the merchant (through convention), as it was a direct expression of authority, an assertion of prestige, sometimes within the limits of the administrative, economic, political and military supervision, other times beyond these fluctuating boundaries. Also, its moulding or striking pertained to a financial sovereignty of the emitter, to his

---

<sup>135</sup> Talmațchi 2001, p. 45.

decisions, depending on the momentary or of the future interests, with direct consequences on a set of economic and commercial actions. It remained up to the authorities to decide the epigraphic and iconographic details, the constitutive metal, the inner value etc.

For the Greek coins issued by different centres, closer to or farther from the analysed geographical space, an impressive number of discovery sites have been charted, in the west-Pontic territory, both hoards and isolated discoveries. A very important part, as mediator for the Greek coins, other than the west-Pontic ones from Dobrudja, was played by the Greek urban centre of Histria, starting with the 6<sup>th</sup>–5<sup>th</sup> centuries, but especially during the 4<sup>th</sup> century, whose manifestation was an economy in full expansion owing to its commercial nature, first and foremost in the Pontic area. Subsequently, the other centres, Callatis and Tomis, had their important role in creating the conditions that were propitious for the dissemination of some coins coming chiefly by sea on the coasts of Dobrudja, in the chora, then in the territory of the natives and maybe north of the Danube. Proof in this respect is represented by the frequent economic, commercial and cultural relations and also other types of relations existing between the west-Pontic colonies of Dobrudja and various other centres of the Greek world, as is confirmed by the epigraphic material.

A rarity in the isolated monetary appearances from the analysed territory is constituted by the silver coin discovered in Constanța, issued in Sardes during the reign of Xerxes I and until Artaxerxes I. Its penetration could be indirectly due to a political-military event whose consequences would be seen a few decades after its materialization. At the end of the 6<sup>th</sup> century BC, a difficult moment appearing in the evolution of the Greek, indigenous and Greek-indigenous communities, owing to the military expedition of the Persian king Darius I, undertaken against the Scythians, during the years 513, 514 or 519 BC. On this occasion, the ample destruction of the city of Histria takes place (probably with the same effects as in Callatis and Tomis), documented in this respect, from an archaeological point of view, in the sacred area. Although it had a very clear objective, the Persian expedition had a doubtful result and, through the hasty retreat of the hired troops, it allowed for the penetration, at first sporadic, then more and more pronounced, of Scythian groups, when devastations of the Pontic space take place. It could be that the piece comes from pillage undertaken by these Scythian troops in pursuit of the Persian troops, and from the territories situated more to the south (years after the conflict), given its later dating, 486-450.

Among the peculiarities, we must mention a few emissions that have been discovered only passim, but they come, in their entirety, from the western coast of the Left Pontus Euxinus, more specifically, from the Romanian seashore. In this sense, we mention the pieces originating from, on the one hand the Hellenistic kingdom of Judah, a prutah from the time of Alexandros Iannaes (103-76 BC) issued in Jerusalem, and on the other hand from Judah, from the time of the war waged in the years 66-70 AD, off which we have a prutah from 67 AD (year 2), also issued in Jerusalem. We have an analogy for the first monetary piece, unfortunately passim, from Moldova, located, for the moment, in a private collection. Then, two bronze pieces (semissis) are very interesting, in fact Gallic coins of the Iberian Celts, one struck in Gadez, of the Heracles head/thon type (from the time of the Punic domination – subsequently Hispania), the other one, issued in Sedeis (Saragossa) during the years 91/61 BC, of the type young head/rider at a gallop towards the right, kept in a less favourable state of preservation (Hispania Citerior). Both pieces have been discovered on the coast, somewhere between Histria and Mangalia or in the immediate vicinities. From southern Italy, we have two bronze discoveries, both made somewhere near Tomis, on the one hand, from Syracuse of the reign of Hieron II (274-216 BC), and of Rhegion, of the Apollo/tripod type, of 218-213 BC. We add three bronze oboli issued in Arabia, in the Nabataean kingdom for king Aretas IV during the years 39-40 AD, with Shaquilath. We cannot conclude before mentioning the fact that, from Roemetalkes I, we know of two discoveries, both made of bronze. The first appeared in Tuzla and the second has been localized as Dobrudja Passim, dated to the period 11 BC-12 AD. As can be observed, given the precarious state of preservation, as well as the constitutive material, we can interpret them as pieces brought by commerce, mixed, actually, in the great mass of bronze cash used daily in small commercial transactions, in the

coastal cities. They constitute a very interesting and also novel chapter for the discoveries made until the present moment. The emission of the coin has represented an evolved stage of the Greek polis's development and it corresponds to an increasing necessity to facilitate the forms of collaboration between the natives and the Greeks and between various Greek communities, and thus, genuine lines of exchange have been created, modified, starting with the 4<sup>th</sup> century BC, owing to the dynamics of the local or zonal political relations. When they talked about the existence of economic and commercial relations between various Greek centres, in the bibliography of speciality, the authors called our attention to the difficulty of establishing what their nature is, being classified as direct or intermediate penetrations, with economic and political affairs or human displacement. Also, these discoveries have been made, in an overwhelming proportion, in Getic settlements and in Dobrudjan Greek boroughs from the seacoast, then in the centre of the region or near the Danube, but the identifications that have been made can offer us, out of caution, only a geographic direction. The numismatic material that is at the basis of our research, be it older or never, through discoveries, allows us to prudently discern some directions for the investigation of the problem, directions that are oriented along the Danube, along the Euxine Sea's coastline and towards the centre or the south-west of the region. It must be emphasized, if it is still necessary, that the foreign coin, along with the local one from Histria, Tomis and Callatis, facilitated the exchange, the evolution of economic relations with various production centres, the circulation of the traders (most of the time, with fiduciary coin and ware of craftsman, agricultural, and pisciculture origin). Also, in general, two main directions have been determined concerning the establishing of external relations from Dobrudja's territory with centres situated outside the Pontic space, on the one hand through the straits, the west-Asian coast and then towards Egypt, and then towards Athens and the neighbouring areas. From the monetary point of view too, the two directions seem to confirm this status quo. Of course, there can be exceptions, but we nevertheless believe that they are of little relevance for the central analysis of the material. Other times, it appears we do not have the certainty of an absolutely accidental matter, but it may well be that we are put before a small piece of what once meant an economic, commercial, political and, why not, even religious relation. The coin possesses many qualities and attributes and has played, as always, a very important part in the "movement" of armies, dynasties, traders and common people towards gain and prosperity. We were able to identify, for the majority of the emitter centres present in the monetary circulation from Dobrudja, certain penetration stages. Thus, in general, we have noticed two great stages, namely: the first corresponds to the end of the 4th century BC and the 3rd century BC, and the second to the end of the 2nd century BC and the first half of the 1st century BC.

#### Abrevieri bibliografice

- Alaiba *et alii* 2007 - R. Alaiba, C. Asăvoaie, A. Boldureanu, V. M. Butnariu, L. Chiriac, L. Munteanu, G. Talmațchi, A. Țibulcă, A. Vilcu, *Corpus Nummorum Moldaviae III, Monnaies et Parures du Musée départemental „Ștefan cel Mare” de Vaslui*, coord. V. Butnariu, Iași, 2007.
- Alexandrescu 1956 - P. Alexandrescu, "Izvoare grecești despre retragerea lui Darius din expediția scitică", în *SCIV*, 7, 1956, 3-4, p. 319-341.
- Alexandrescu 1968 - P. Alexandrescu, "Une nouvelle synthese de l'histoire des villes grecques de la Dobrudja a l'époque preromaine", în *Revue Roumaine d' Histoire*, 7, 1968, 2, p. 263-279.
- Alexandrescu 1974 - P. Alexandrescu, "Însemnări arheologice", în *SCIVA*, 25, 1974, 2, p. 209-216.
- Alexandrescu 1986 - P. Alexandrescu, "Histria în epoca arhaică (II)", în *Pontica*, 19, 1986, p. 19-32.
- Alexandrescu 1988 - P. Alexandrescu, "Dosar pentru Marea Neagră", în J. Boardmann, *Grecii de peste mări*, București, 1988, p. 408-428.

- Alexandrescu 2005 – P. Alexandrescu, *Histria VII. La zone sacrée d'époque grecque (fouilles 1915-1989)*, București, 2005.
- Avram 1989 - Al. Avram, "Pentru o fenomenologie a raporturilor dintre geți și greci", în *Symposia Thracologica*, 7, Tulcea, 1989, p. 70-93.
- Avram 1992 - Al. Avram, *Importul amforelor ștampilate thasiene la Histria*, rezumatul tezei de doctorat, București, 1992.
- Avram 1991 - Al. Avram, "Untersuchungen zur Geschichte des Territoriums von Kallatis in Griechischer Zeit", în *Dacia*, N. S., 31, 1991, p. 103-137.
- Avram 2003 - Al. Avram, "Histria", în *Ancient Greek Colonies in the Black Sea*, volume I, edited by D. V. Grammenos, E. K. Petropoulos, Publications of the Archaeological Institute of Northern Greece, nr. 4, Thessaloniki, 2003, p. 279-340.
- Avram, Bounegru 1997 - Al. Avram, O. Bounegru, "Mithridates al VI-lea Eupator și coasta de vest a Pontului Euxin în jurul unui decret inedit de la Histria", în *Pontica*, 30, p. 155-164.
- Avram, Poenaru Bordea 1988 - Al. Avram, Gh. Poenaru Bordea, "Nouveaux timbres amphoriques thasiens de Callatis", în *Dacia*, N. S., 32, 1988, 1-2, p. 27-35.
- Barnea 1972 - I. Barnea, "Relațiile provinciei Scythia Minor cu Asia Mică, Siria și Egiptul", în *Pontica*, 5, 1972, p. 251-265.
- Bounegru 2002 - O. Bounegru, *Comerț și navigatori la Pontul Stâng și Dunărea de Jos (sec. I-III p. Chr.)*, Iași, 2002.
- Branga 1978 - N. Branga, *Aspecte și permanențe traco-romane*, Cluj, 1978.
- Brujako 1997 - I. Brujako, "Despre evenimentele din secolul al III-lea a. Chr. Din nord-vestul Mării Negre", în *Istros*, 8, 1997, p. 63-81.
- Burstein 1984 - S. M. Burstein, "Lysimachus the Gayophylax: a modern scholarly myth?", în *Ancient Coins of the Graeco-Roman World*, Nickel Numismatic Paper, 1984, p. 57-68.
- Buzoianu 1986 - L. Buzoianu, "Les premières importations d'amphores timbrés dans les cités grecques de Tomis et de Callatis", în *Bulletin de Correspondance Hellenique, supplément XIII, recherches sur les amphores grecques*, Paris, 1986, p. 407-416.
- Buzoianu 1991 - L. Buzoianu, "Tipuri de amfore de sec. VI-IV a. Chr. descoperite la Tomis", în *Pontica*, 24, p. 75-96.
- Buzoianu 1992 - L. Buzoianu, "Importuri amforice la Tomis în perioada elenistică", în *Pontica*, 25, 1992, p. 99-165.
- Callataj 1994 - Fr. de Callataj, "Réflexions sur les ateliers d'Asie mineure d'Alexandre le Grand", în *Trésors et Circulation Monétaire en Anatolie Antique*, textes rassemblés et édités par Michel Amandry et Georges Le Rider, Bibliothèque Nationale de France, Paris, 1994, p. 19-35.
- Callataj 2000 - Fr. de Callataj, "Guerres et monnayages à l'époque hellénistique. Essai de mise en perspective suivi d'une annexe sur le monnayage de Mithridate VI Eupator", în *Entretiens d'Archéologie et d'Histoire, Économie Antique, La guerre dans les économies antiques*, Saint-Bertrand-de-Comminges, Toulouse, 2000, p. 337-364.
- Canarache 1957a - V. Canarache, "Monede autonome inedite din Dionysopolis și cronologia lor relativă", în *SCN*, 1, 1957, p. 61-78.
- Canarache 1957b - V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957.
- Chamaux 1985 - F. Chamaux, *Civilizația greacă*, vol. I-II, București, 1985.
- Coja 1962 - M. Coja, "Activitatea meșteșugărească la Histria în sec. VI-I î .e. n.", în *SCIV*, 13, 1962, 1, p. 19-46.
- Condurachi 1943 - E. Condurachi, *Tezaurile monetare din regiunea carpato-dunăreană și însemnătatea lor pentru trecutul românesc*, București, 1943.
- Condurachi 1944 - E. Condurachi, "Les trésors monétaires de la region carpatho-danubienne et leur importance pour l'histoire des roumains", în *Balkanica*, 7, 1944, 1, p. 23-44.

- Condurachi 1953 - E. Condurachi, "Burebista și orașele pontice", în *SCIV*, 4, 1953, 3-4, p. 515-523.
- Condurachi 1960 - E. Condurachi, "Les statères de Cyzique et les routes commerciales du Hellespont au Danube", în *Eirene*, 1, 1960, p. 61-67.
- Condurachi 1988 - E. Condurachi, *Les statères de Cyzique et les routes commerciales du Hellespont au Danube, Daco-Romania Antiqua, Études d'histoire anciens*, București, 1988, p. 95-103.
- Conovici 2005 - N. Conovici, "The dynamics of trade in transport amphoras from Sinope, Thasos and Rhodos on the Western Black Sea Coast: a comparative approach", în *Chronologies of the Black Sea area in the period c. 400-100 BC*, edited by Vladimir F. Stolba and Lise Hannestad, Black Sea Studies 3, Danish National Research Foundation's Centre for Black Sea Studies, Aarhus University Press, Aarhus, 2005, p. 97-117.
- Dimitriu 1957 - S. Dimitriu, "O monedă divizionară din Cyzic la Histria", în *SCIV*, 8, 1957, 1-4, p. 103-112.
- Dimitriu 1964 - S. Dimitriu, "Événements du Pont Euxine de la fin du VIe siècle av. n.è. reflété dans l'histoire d'Histria", în *Dacia*, N. S., 8, 1964, p. 133-144.
- Doruțiu-Boilă 1988 - E. Doruțiu-Boilă, "Relațiile externe ale cetății Callatis în epoca elenistică", în *SCIV*, 39, 1988, p. 243-149.
- Draganov 1985 - D. Draganov, "Monnaies autonomes de Messambria découvertes à Cabilé", în *Bulletin des Muses de la Bulgarie du Sud-Est*, Plovdiv, 8, 1985, p. 15-21.
- Draganov 1990 - D. Draganov, "Début du monnayage de bronze d'Odessos", în *Numismatika i Sfragistika*, 24, 1990, 3, p. 19-25.
- Draganov 1995 - D. Draganov, "New coin types of Dionysopolis, Numismatic and Sphragistic contributions to ancient and medieval history of Dobroudja, International Symposium, Dobrich, 1993", în *Dobroudja, Sbornik, Istoriceski Muzei v Dobrič I v Silistra*, 12, 1995, p. 60-63.
- Gaggero 1978 - E. S. Gaggero, "Relations politiques et militaires de Mithridate VI Eupator avec les populations et les cités de la Thrace et avec les colonies grecques de la mer Noire occidentale", în *Pulpudeva*, 2, 1978, p. 196-300.
- Gerin, Grandjean, Amandry, De Callataÿ 2001 - D. Gerin, C. Grandjean, M. Amandry, Fr. de Callataÿ, *La monnaie grecque*, Paris, 2001.
- Gorini 1980 - G. Gorini, "La Monetazione", în *Da Aqualeia a Venezia, Cultura, Contatti e Tradizioni*, Milano, 1980.
- Gramatopol 1991 - M. Gramatopol, *Artele miniaturale în antichitate*, București, 1991.
- Gramatopol, Poenaru Bordea 1968 - M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, "Amfore ștampilate din Tomis", în *SCIV*, 19, 1968, 1, p. 41-61.
- Hatzfeld 1919 - J. Hatzfeld, *Les trafiquants Italiens dans l'Orient hellénistique*, Paris, 1919.
- Hind 1992-1993 - J. G. F. Hind, "Archaeology of the Greek and Barbarian Peoples around the Black Sea (1982-1992)", în *Archaeological Reports*, 39, 1992-1993, p. 82-112.
- Iliescu 1972 - V. Iliescu, "Cu privire la data așezării sciților în Dobrogea", în *Cercetări Istorice*, 3, 1972, p. 59-64.
- Iliescu 1979 - O. Iliescu, "Note de numismatică greacă antică", în *Cercetări Numismatice*, 2, 1979, p. 3-14.
- Iliescu et alii 1965 - O. Iliescu, E. Isăcescu, M. Gramatopol, C. Popescu, *Creșterea Colecțiilor, Caiet Selectiv de informare asupra creșterii Colecțiilor Bibliotecii Academiei R. P. R., Cabinetul Numismatic*, 12, 1965.
- Iliescu et alii 1968 - O. Iliescu, E. Isăcescu, M. Gramatopol, C. Popescu, *Cabinetul Numismatic. Creșterea colecțiilor. Caiet selectiv de informare*, 23-24, ianuarie-martie, 1968.
- Karayotov 1992 - I. Karayotov, *Le monnayage de Mesambria*, Burgas, 1992.
- Karayotov 1994 - I. Karayotov, *The Coinage of Mesambria*, vol. I, *Silver and Gold Coins of Mesambria, Thracia Pontica series IV, Thracia Maritima, Corpus Numorum*, Sozopol, Veliko Tırnovo, 1994.

- Karayotov 1995 - I. Karayotov, "La circulation des monnaies de Mésambria Pontica dans la région du Bas Danube, Numismatic and Sphragistic contributions to ancient and medieval history of Dobroudja, International Symposium, Dobrich, 1993", în *Dobroudja, Sbornik, Istoričeski Muzei v Dobrič I v Silistra*, 12, 1995, p. 24-38.
- Karayotov 2005a - I. Karayotov, "Bronze coins "Dionysus – Grape cluster" of Messambria", în *Izvestija Burgas*, 21, 2005, p. 121-142.
- Karayotov 2005b - I. Karayotov, "Circulation des monnaies de bronze de Messambria, Nessebre, III", în *In memoriam Jeannae Čimbuleva*, Burgas, 2005, p. 194-220.
- Lund 1992 - H. S. Lund, *Lysimachus. A Study in Early Hellenistic Kingship*, London-New York, 1992.
- Lungu, Poenaru Bordea 2000 - V. Lungu, Gh. Poenaru Bordea, "Un trésor de monnaies d'Istros à Orgamé », în *Civilisation grecque et cultures antiques Periphériques, hommages à Petre Alexandrescu à son 70e anniversaire*, éditées par A. Avram et M. Babeș, Bucarest, 2000, p. 282-300.
- Mateevici 2002 - N. Mateevici, "Difuzarea amforelor grecești în interfluviul Siret-Prut în sec. VI-începutul secolului II a. Chr.", în *Tyrageția*, 11, 2002, p. 55-62.
- Mihăilescu-Bîrliba 1990 - V. Mihăilescu-Bîrliba, *Dacia Răsăriteană în secolele VI-I î. e. n. Economie și monedă*, Iași, 1990.
- Mincev 2003 - A. Mincev, "Odessos (6th century B.C. to early 1st century A. D.)", în *Ancient Greek Colonies in the Black Sea*, edited by D. V. Grammenos – E. K. Petropoulos, volume II, Publications on the Archaeological Institute of Northern Greece, nr. 4, Thessaloniki 2003, p. 209-278.
- Mitrea 1937-1940 - B. Mitrea, "Il problema delle monete-anelli della Dacia", în *Dacia*, 7-8, 1937-1940, p. 147-158.
- Mitrea 1973 - B. Mitrea, "Descoperiri de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România", în *SCIV*, 24, 1973, 1, p. 133-152.
- Mitrea 1975 - B. Mitrea, "Découvertes de monnaies antiques et byzantines dans en Roumanie. XIX", în *Dacia*, N. S., 19, 1975, p. 309-326.
- Moisil 1913 - C. Moisil, "Monete și tezaure monetare găsite în România și în Ținuturile românești învecinate", în *BSNR*, 10, 1913, 20, p. 62-64.
- Moisil 1928 - C. Moisil, "Introducere în numismatica Dobrogei", în *18778/1928, Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928, p. 145-175.
- Moisil 1948 - C. Moisil, "Problema monetelor dace", în *Buletin Științific*, 1, 1948, 1, noiembrie-decembrie, p. 19-27.
- Moisil 1950 - C. Moisil, "Informații noi cu privire la originea și caracterul monetelor dace", în *Buletin Științific*, 2, 1950, 2-4, p. 53-65.
- Nicorescu 1925 - P. Nicorescu, "La campagne de Philippe en 339", în *Dacia*, 2, 1925, p. 22-28.
- Niculiță 1994 - I. Niculiță, "Relațiile populației autohtone din nordul și nord-vestul Pontului Euxin cu lumea greacă în mileniul I î. Chr.", în *Relations Thraco-Illyro-Helléniques, Actes du XIVe Symposium National de Thracologie (à participation internationale), Băile Herculane (14-19 septembre 1992)*, éditées par Petre Roman et Marius Alexianu, Bucarest, 1994, p. 279-284.
- Oberländer-Târnoveanu 1978 - E. Oberländer-Târnoveanu, "Aspecte ale circulației monedei grecești în Dobrogea de Nord (sec. VI î.e.n. – I e. n.)", în *Pontica*, 11, 1978, p. 59-87.
- Ocheșeanu 1974 - R. Ocheșeanu, "Câteva monede ptolemaice și alexandrine descoperite în Dobrogea", în *Pontica*, 7, 1974, p. 199-203.
- Pârvan 1982 - V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1982.
- Picard 1998 - O. Picard, "La valeur des monnaies grecques en bronze", în *Revue Numismatique*, 153, 1998, p. 7-18.
- Pippidi 1967a - D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967.

- Pippidi 1967b - D. M. Pippidi, "«A doua întemeiere» a Histriei, în lumina unui document inedit", în *Studii Clasice*, 9, 1967, p. 153-166.
- Pippidi 1970 - D. M. Pippidi, *Studii de istorie a religiilor antice*, București, 1970.
- Pippidi 1984 - D. M. Pippidi, *Parerga, Ecrits de Philologie, d'Epigraphie et d'Histoire ancienne*, București-Paris, 1984.
- Pippidi 1998 - D. M. Pippidi, *Studii de istorie a religiilor antice*, București, 1998.
- Pippidi, Berciu 1965 - D. M. Pippidi, D. Berciu, *Din istoria Dobrogei. Geți și greci la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, București, 1965.
- Planet 1982 - F. Planet, *La monnaie. La cité l'Histoire*, Musée de Beaux-Arts de Lyon, Lyon, 1992.
- Poenaru Bordea 1970 - Gh. Poenaru Bordea, "Discuții pe marginea câtorva monede străine din Dobrogea antică", în *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 133-144.
- Poenaru Bordea 1971 - Gh. Poenaru Bordea, "Însemnări privind amforele ștampilate", în *SCIV*, 22, 3, 1971, p. 501-505.
- Poenaru Bordea 1974 - Gh. Poenaru Bordea, "Le trésor de Mărășești. Les statères en or des cités du Pont Gauche et le problème des relations avec le monde grec et les populations locales aux IV<sup>e</sup> – I<sup>e</sup> siècles av. n. è.", în *Dacia*, N. S., 18, 1974, p. 103-125.
- Poenaru Bordea 1975 - Gh. Poenaru Bordea, "Studiile de numismatică greacă în România între anii 1947-1974", în *BSNR*, 67-69, 1973-1975, 121-123, 1975, p. 17-41.
- Poenaru Bordea 1986 - Gh. Poenaru Bordea, *Les timbres amphoriques de Thasos à Callatis*, în *Recherches sur les amphores grecques*, édités par J.-Y. Empereur et Y. Garlan, Athènes-Paris, (*BCH*, Suppl. XIII), 1986, p. 335-351.
- Poenaru Bordea 1999 - Gh. Poenaru Bordea, "À propos du Pont Occidental et du Bas-Danube à l'époque de Mithridate VI Eupator", în *Revue Belge de Numismatique et de Sigillographie*, CXLV, p. 155-164.
- Poursat 1998 - J. C. Poursat, *Grecia preclasică de la origini până la sfârșitul secolului VI. Istoria Greciei antice – vol. I*, București.
- Preda 1966 - C. Preda, "Câteva tezaururi monetare antice descoperite în regiunea București", în *SCIV*, 17, 1966, 2, p. 363-374.
- Preda 1969 - C. Preda, *Moneda antică în România*, București, 1969.
- Preda 1974 - C. Preda, "În legătură cu circulația staterilor din Cyzic la Dunărea de Jos", în *Pontica*, 7, 1974, p. 139-146.
- Preda 1980 - C. Preda, "Descoperirea de la Murighiol (jud. Tulcea) și unele aspecte ale circulației monedelor olbiene la Dunărea de Jos", în *SCN*, 7, 1980, p. 35-42.
- Preda 1982 - C. Preda, "Unele considerații privind geții din Dobrogea în secolele IV-IV î. e. n.", în *Thraco-Dacica*, 3, 1982, p. 19-24.
- Preda 1998 - C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998.
- Preda, Nubar 1973 - C. Preda, H. Nubar, *Histria III. Descoperiri monetare 1914-1970*, București, 1973.
- Prokopov, Vladimirova-Aladjova 1995 - I. Prokopov, D. Vladimirova-Aladjova, "On the problem of the coin circulation in Dobroudja during the 2nd-1st century B. C., Numismatic and Sphragistic contributions to ancient and medieval history of Dobroudja, International Symposium, Dobrich, 1993", în *Dobroudja, Sbornik, Istoricheski Muzei v Dobrič I v Silistra*, 12, 1995, p. 51-56.
- Robert 1967 - L. Robert, *Centre de recherches d'Histoire et de Philologie, I, Hautes Études Numismatiques, 2, Monnaies Grecques, Types, Légendes, Magistrats Monétaires et Géographie*, Paris, 1967.
- Stephanova 1980 - A. Stephanova, "Les monnaies et le commerce d' Apollonia du Pont (Ve-IVe s.)", în *Numizmatica*, 14, 1980, 4, p. 3-9.
- Ruscu 1996 - L. Ruscu, "Die wechselseitigen Aussenbeziehungen zwischen Einzelpersonen und

- Staaten in Bezug auf die Griechenstädte der rumänischen Schwarzmeerküste”, în *Ephemeris Napocensis*, 6, 1996, p. 11-42.
- Ruscu 2002 - L. Ruscu, *Relațiile externe ale orașelor grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre*, Cluj-Napoca, 2002.
- Suceveanu 1966 - A. Suceveanu, “Un callatian dans l’armée d’Alexandre le Grand”, în *Dacia*, N.S., 10, 1966, p. 339-346.
- Talmațchi 1995 - G. Talmațchi, “Circulația monedelor grecești în Dobrogea și în zona extracarpatică (secolele V-I a. Chr.)”, în *Crisia*, 25, 1995, p. 23-35.
- Talmațchi 2000 - G. Talmațchi, “Date noi privind descoperiri monetare grecești din Dobrogea”, în *Analele Dobrogei*, 6, 2000, 1, p. 9-36.
- Talmațchi 2001 - G. Talmațchi, “Aspecte ale prezenței monedelor grecești, dacice și romane republicane în Dobrogea (secolele V-I a. Chr.)”, în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, 18, 2001, p. 44-49.
- Talmațchi 2002 - G. Talmațchi, “Contribuții privind circulația monetară dobrogeană în secolele VI-I a. Chr.”, în *Analele Universității Dimitrie Cantemir*, 4, 2001, București, 2002, p. 120-145.
- Talmațchi 2002-2003 - G. Talmațchi, “Descoperiri premonetare și monetare în Dobrogea (sec. VI-I a. Chr.)”, în *Pontica*, 35-36, 2002-2003, p. 357-394.
- Talmațchi 2003 - G. Talmațchi, “Două monede de argint emise de Cyzic și Milet descoperite în Dobrogea”, în *BSNR*, 92-97, 1998-2003, 146-151, 2003, p. 347-349.
- Talmațchi 2005 - G. Talmațchi, “Noi precizări privind descoperirile monetare rezultate în urma săpăturilor arheologice de la «Parcul Catedralei-Constanța», din anii 1971-1974”, în *Cercetări Numismatice*, 9-11, 2005, p. 13-15.
- Talmațchi 2007 - G. Talmațchi, *The Mints’ Issues from the Black Sea coast and other areas of Dobrudja. The Pre-Roman and early roman periods (6th Century BC – 1st Century AD)*, Cluj-Napoca, 2007.
- Testart 2001 - A. Testart, *Aux origines de la monnaie*, Paris, 2001.
- Topalov 1999 - S. Topalov, *Odesos. Contribution to the study of the coin minting of the city 4th – 1st c. B.C.*, Sofia, 1999.
- Vulpe 1938 - R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938.
- Vulpe 2001 - A. Vulpe, “Istoria și civilizația spațiului carpato-dunărean între mijlocul secolului al VII-lea și începutul secolului al III-lea a. Chr.”, în *Istoria Românilor I, Moștenirea timpurilor îndepărtate*, coord. Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe, București, 2001, p. 451-500.

**Cuvinte-cheie:** argint, bronz, colonii, comerț, descoperiri, Dobrogea, emisiune monetară,, greci, militari, monetărie, politică monetară, secolele VI a. Chr. – I p. Chr., tranzacție.

**Keywords:** bronze, colonies, commerce, discoveries, Dobrudja, Greeks, mint, monetary emission, monetary policy, silver, soldiers, transaction, VI<sup>th</sup> century B. C. – I<sup>st</sup> century A. D.